

Heidegger'in Nazizmi, Kant ve Dasein Üzerine*

Tom Rockmore
Çeviren: Metin Bal **

Heidegger'in nadir anlamda önemli bir düşünür olduğu, hatta 20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olduğu bir "olgu"dur. Heidegger'in 1930'larda nasyonal sosyalizme yöneldiği de bir "olgu"dur. Bu iki "olgu" hakkındaki tüm diğer şeyler, onların birbiriyle olan ilişkisi dahil, tartışmalıdır. Belgeler kamuoyuna mal olmuşken, Heidegger'in bir zamanlar Nazi olduğunu tutup basitçe inkar etmek için, bugün artık çok geçtir. Fakat bunun ne anlama geldiği ve özellikle onun nazizminin felsefesiyle nasıl ilişkilendiği konusundaki ciddi felsefi soruşturma üzerine meşru görüş ayrılıkları için bir alan vardır.

Bu tema birkaç alt-temaya ayrılır: Heidegger'in nazizmi bir şekilde onun felsefesini mi izler, ya da tersine onun felsefesinden mi türer? Onun felsefesi, felsefe-öncesi "politik" düşünceler üzerine mi temellendirilmiştir ya da tersine bu düşüncelerden mi etkilenmiştir? Birinci temanın bir örneği, içinde Heidegger'in felsefi olgunluğa ulaştığı toplumsal bağlamın Heidegger üzerindeki etkisini içerebilir. İkincisinin bir örneğini ise "Rektörlük Konuşması" ve diğer metinler içindeki nasyonal sosyalizm için felsefi bir "temel" sağlama çabasında görebiliriz.

Heidegger ve Politika Üzerine Tartışma Hakkında

Victor Farias Heidegger ve politika teması hakkında kamuya açık yaygın tartışmalara 1987'de başladı.¹ Bundan itibaren yaklaşık yirmi senedir, birçok temel seçenek belirlendi. Bunlar şu iddiaları içerir: (1) Heidegger, gerçekte apolitik bir bireydi, kendi eylemlerinin politik öneminin farkında değildi; ya da tam tersine (2) apaçık bir Nazi'ydi; (3) nazizmle sadece kısa bir süre ilgilendi; (4) sonuna kadar bir Nazi olarak kaldı; (5) onun sonraki yazıları, içinde onun kendisini nazizme politik yönelişinden kurtaran felsefi bir dönüşü sergilerler. (6) Hırslı bir politik profesör olarak, Jaspers'in inandığı gibi, Alman akademisinde iktidar olmaları için "liderlere kılavuzluk yapmaya" çalıştı; (7) onun konumu tamamıyla politiktir ve çeşitli politik teorileri resmeder; (8) 1930'lar bağlamında nazizme bağlanmak çok kötü bir şey değildi, bu nedenle affedilmelidir; vb. Bunlar gibi ve diğer yorumlar detaylı olarak tartışılmışlardır. Heidegger'in teorilerinin kendi zamanına ve mekânına olan ilgisi hakkında tatmin edici bir açıklama

madan hala yoksun olmamız şaşırtıcı değildir. Çünkü biz daha derin bir problem olan, düşünmenin zamanla olan ilişkisi konusunda tatmin edici bir açıklamadan yoksunuz.

Heidegger ve nasyonal sosyalizm arasındaki ilişki, Heidegger'in felsefesinin merkezinde yer alan felsefi bir konuya işaret eder. Heidegger'in en önemli Fransız savunucularından biri olan Derrida ile, Heidegger'in yaklaşımındaki bütün nazizm biçimlerini anlamamız gerektiği konusunda, hemfikirim.² Fakat ben onun Heidegger'in nasyonal sosyalizme dönüşünün, Derrida'nın yakın meslektaşısı Lacoue-Labarthe'in savunduğu gibi nazizmin bir hümanizm olduğu temeline dayanan metafiziğe bir ilgi üzerinden açıklanabileceğine inanmıyorum.³ Bana öyle görünüyor ki, tersine, nazizm Batı hümanist geleneğinde hümanist olan her şeyi reddetmeye çalışmıştır.

Benim kendi görüşlerim, nazizm ve Fransızların Heidegger alımlaması bağlamında, Heidegger ve politika ilişkisinin değişik yönlerine adanmış birçok makalede ve iki kitapta belgelidir. Heidegger'in nazizmi ve onun felsefesi arasındaki ilişkiyi çözümleyen ilk kitapta, Heidegger'in duruşunun onun nasyonal sosyalizme dönüşünden ayrı olmadığını, aksine onunla yakından bağlı olduğunu savundum.⁴ Bu düşünce üç noktaya dayanmaktadır. İlkine göre, tıpkı Aristoteles gibi, Heidegger de sadece iyi yaşam hakkında konuşmaya değil aynı zamanda bizi iyi yaşayacak şekilde davranmamız, böylece kendimizi toplumsal bir bağlamda "gerçekleştirmemiz" için teşvik eder. İkinci olarak, bir filozof için bu, Platon'un önerdiği gibi, kent yaşamı için kütüphaneyi bırakmak anlamına gelir. Üçüncü olarak, kendi politik görüşleri temelinde baskın olan toplumsal bağlamda, Heidegger'in politik eyleme olan ilgisi onu yalnızca demokratik olmayan politika biçimleriyle aktif bir "özdeşleşme"ye götürebilirdi. İkinci kitapta, Heidegger'in konumunun, onun uzun zamandır en büyük etkiye sahip olduğu Fransa'da çok yanlış anlaşıldığını savundum.⁵ Bu argüman, Heidegger'in duruşunun temel devindiricisinin, olduğu haliyle bir bütün olarak Fransız felsefesinin bir tanımından ortaya çıkar. Benim argümanım üç temel nokta içerir. İlkine göre, Fransız felsefesi,

terimin geniş anlamında, temelde “hümanist”tir. İkinci olarak, Heidegger'in duruşu, insana değil de, en genel anlamda varlığa doğru yöneldiği için, temelde “anti-hümanist”tir. Üçüncü olarak, Heidegger, bir felsefi “anti-hümanist” olmasına rağmen, Fransa'da yaygın bir yanlış kavrayış sonucunda bir “hümanist” olarak anlaşıldı.⁶

Bağlamsal yaklaşım [*contextual approach*], felsefi teoriler de dâhil olmak üzere, düşüncelerin, kendi zaman ve yerlerinde anlaşılmalrı gerektiğini öne sürer. Heidegger ve politika konusuyla bağlamsal bir yaklaşımla ilgilenenlerin karşılaştıkları güçlük, uzun yıllardır tarihsel kayıtların yeterince kullanılmamaları olmuştur. Son zamanlardaki yayınların benim görüşümü zayıflattıklarına değil, desteklediklerine inanıyorum. İşte iki örnek: Bir taraftan, Heidegger'in öğrencileri her zaman onun eşini suçlarken, Heidegger'in nazizme bağlılığını reddettiler. Son zamanlarda basılan, onun eşine yazdığı mektupları, Heidegger'in Elfriede ile evlenmeden, felsefi teorilerini oluşturmadan, yani nazizmin ortaya çıkışından önce açıkça ırkçı görüşleri savunduğunu sergilerler.⁷ Bu, Heidegger'in birçok bakımdan koyu muhafazakâr “politik” görüşlerinin Hitler'in iktidara gelmesinden, hatta halkın dikkatini çekmesinden önce çoktan varolduğu iddiasını desteklemeye meyillidir. Bu anlamda, önemli bir filozof olsa da, Heidegger de herkes gibi kendi zamanının ve mekânının bir ürünüydü. O kendi tarihsel zamanına aitti ve böylece, ona aidiyeti üzerinden anlaşılması gerekir; tıpkı Aristoteles'in ne kastettiğini anlamak için, içinde Aristoteles'in doğal kölelik⁸—bir takım insanlar doğal olarak köledirler-görüşünü formüle ettiği toplumsal bağlamı⁹ anlamının önemli olduğu gibi.

Diğer taraftan, Emmanuel Faye hala bütünlüklü olarak ulaşılabilir ve daha önce hiç detaylı tartışılmış olmayan, Heidegger'in 1930'larda verdiği ders dizisi hakkındaki detaylı çalışmasıyla dikkatlerimizi, Heidegger'in 1930'larda enerjisinin büyük kısmını ve büyük felsefi ustalığını ne dereceye kadar nasyonel sosyalizmin felsefi bir “doğrulanması”nın hizmetine sunduğuna çekmektedir.¹⁰ O halde Kant'ın onun kendi felsefi keşfinin önemini yanlış anladığını savunan¹¹ Heidegger'in aynı zamanda nasyonel sosyalizmin de yanlış anlaşıldığını savunması anlamsız¹² değil, anlamlıdır. Kant, bilindiği gibi Platon'u Platon'un kendisini anladığından daha iyi anladığını iddia etmiştir.¹³ Bu şekilde, Kant'ı yankılayan Heidegger, Kant'ı onun kendisini anladığından daha iyi anladığını öne sürer;¹⁴ dahası, nazizmi, Nazilerin anladığından daha iyi anladığını öne sürer. Dikkatler Heidegger ve politika üzerine odaklandıktan sonra Heidegger'i bağlam içinde anlamak için yoğun bir çaba gösterildi. Nolte¹⁵ ve Safranski¹⁶ gibi gözlemciler “problemleri” “açıklayarak çözmek” için Heidegger ve onun bağlamının ilişkisinden faydalandılar. Fritsche¹⁷ ve şimdi Faye, tersine, aynı ilişkiyi Heidegger'in düşüncesindeki politik problemlerin bir bağlam içinden

ortaya çıktığını ve açıklanarak çözülemeyeceklerini göstermek için kullandılar. Faye, Heidegger *Varlık ve Zaman*'ı yazmadan önce bile onun aynı zamanda gelişmeye başlayan, nazizmin parçası olan o zamanki politik ilkelerine bağlı olduğuna inanır. Tek bir cümlede ifade edersek, buradaki ana düşüncenin bildiğimiz anlamındaki “ahlak” teriminin içini, ahlaka dair bir olanağın en küçük bir izi kalmayacak şekilde boşaltan Heidegger'in, devletin emrine verilmiş olarak düşünülen insan bireyine mutlak saygısızlığı olduğu görünür.¹⁸ Faye, Heidegger ve nasyonel sosyalizm arasındaki ilişki hakkındaki bu tezi, tüm dillerde, literatürde şimdiye kadar yapılmış en bütünlüklü değerlendirmeye olacak biçimde, şimdiye kadar henüz yayımlanmamış 1930'ların ilk yıllarına ve özellikle 1933-1935'e ait yazılara özellikle dikkat ederek, detaylı olarak geliştirir. Ona göre Heidegger'i dönemin öteki Nazi “düşünür”leriyle ilişkilendiren, çoğunlukla gizli kalmış olan gündemi ışığa çıkardığımızda, Heidegger'in yayımlanan metinleri çok farklı, son derece karanlık, sıkıntılı bir renge bürünürler. Faye'a göre Heidegger'in erken ve geç yazıları sert bir anti-hümanizm diyebileceğimiz, insan ruhunun en karanlık bazı yönlerine sürekli ve değişmez bir adanmışlığı açığa çıkarır. O, Heidegger'i savunan birçok kişiyle tartışırken, Heidegger'in nazizme yönelişinin ne bu hareketin amaçlarının farkında olmaması nedeniyle ortaya çıkan bir kaza olduğunu, ne de onun meslek hayatında geçici bir ana denk düştüğünü; fakat onun tüm kariyeri boyunca süren, derin ve sürekli bir bağ olduğunu gösterir.

Faye ırkçılık kavramı etrafında sürekli olarak bir dizi farklılıklar ortaya koyar. Heidegger'i savunanlar tarafından kullanılan başka bir strateji ise Heidegger'in Nazi biyolojizmini desteklemediği için onun bir Nazi olamayacağına işaret etmektir. Buna cevap olarak Faye Nazi ırkçılığının biyoloji kavramı üzerine oturtulabileceği gibi, *Geist* kavramı üzerine de oturtulabileceğini gösterir. Hitler'in kendisi bu iki tür ırkçılığı da uyguladığı için, Faye açısından, biyolojizme karşı olurken *Geist* üzerinde temellendirilmiş bir ırkçılığı savunmanın başlılanacak bir tarafı yoktur: Her biri, bir diğeri kadar bütünüyle kötüdür ve Wolf ve hatta Hitler'i bile içeren dönemin birçok yazarı, ırkçılığın iki türünü de savunmuştur.

Faye, Heidegger'in hümanizmi reddetmesinin, Rönesans'ta ortaya çıkan bir kavramı reddetmesiyle ilgili olduğunu tartışır. Bunun onun bireyden vazgeçmesi adına olduğunu, Heidegger için sahiciliğın [*authenticity*] her zaman için bütün devletçi Nazi düşüncesinin kusursuz bir uygulamasına izin veren Alman halkının çoğul sahiciliği olduğunu öne sürer. Bu nokta, *Varlık ve Zaman*'ın Nietzscheci değil fakat anti-Nietzscheci bir tarzda okunması gerektiğine işaret eder. Bu düşünce aynı zamanda Heidegger'in 1930'larda hem kamusal hem de özel olarak *Führerprinzip* nosyonunu benimsemesiyle uyuşur. Faye ikna edici bir şekilde, Farias'ın düşündüğü gibi Heidegger'in

nazizmi kendi teorilerinde kurmaya çalışmadığını, fakat kendi teorilerini Hitlerciliğin ve nazizmin temel ilkelerine olan inancı temelinde inşa etmeye çalıştığını öne sürdü. Faye'ın önerdiği gibi, nazizmin başarısızlığı, Heidegger'in bir Nazi temelinde oturtulmuş olan politik teorilerinin başarısızlığıdır. Ben tartışmanın bu kısmını özellikle ilginç buluyorum. Faye bunun üzerine Heidegger'in, özellikle 1930'ların ilk yıllarında verdiği seminerlerde, nazizmin Hitler'in kişiliği ötesinde süreceği koşullar yaratmaya çalışma girişimine işaret eder.

Bağlamsalcılık, Anti-bağlamsalcılık ve Öznellik

Bu ve öteki örnekler, insan Heidegger ve düşünür Heidegger arasında, veya tekrar sıradan bir Nazi Heidegger ve önemli bir filozof Heidegger arasında açık bir süreklilik olduğu yolundaki düşüncem için destek oluşturuyor. Bu nokta, apaçık görünmektedir ve sıradan bir gözlemci için pek vurgulanmaya değmez. Ancak filozoflar sıradan değildir. Thomas Reid ve G. E. Moore gibi filozoflar sağduyuyu savunurlar. Buna rağmen kişi felsefenin bunun için bir engel olup olmayacağını düşünür. Bazen uzun bir felsefi çalışma, yalnızca sağduyulu gözlemde bulunmayı güçleştirir. Bir felsefi teori sahibi olmak, filozofu çevreleyen toplumsal dünyadan bir şekilde “yalıtılmaz” ya da başka bir şekilde “uzaklaştırmaz”. Sıradan bir kişiye apaçık görünen bu noktanın, usta bir filozofa böyle görünmesi zorunlu değildir.

Yukarıda bağlamsalcılıktan söz ettim. Bağlamsalcılık ile Heidegger ve politika teması arasında bir ilişki vardır. Birçok filozof felsefi temeller üzerinde bağlamsalcılığı reddederler. Felsefeye karşı anti-bağlamsalcı bir tutum takınan kişinin, Heidegger ve bağlam arasında bir ilişkiyi reddetmesi, böylelikle onun felsefesinin herhangi bir şekilde bağlama dayandığını bütünüyle reddetmesi tutarlıdır. Bunun tersine, felsefeye karşı bağlamsalcı bir tutum takınan kişinin Heidegger ve bağlam arasında bir ilişkiyi kabul etmesi, böylelikle onun felsefesinin bir veya pek çok yönden bağlama dayandığını kabul etmesi tutarlıdır.

Benim önerim Heidegger ve politika temasının daimi bir problem olan düşüncenin bağlamla ilişkisi problemine işaret ettiğiidir. Bu temaya dönmeden önce temanın işaret ettiği problem üzerine yoğunlaşmak istiyorum. Düşünce ve bağlam arasındaki ilişkiyi çözümlenmeye başlarken, bağlamsalcılık üzerine birkaç şey söylemek yararlı olacaktır.

Düşüncenin bağlamla ilişkisi hakkında farklı görüşler vardır. Bu farklı görüşler, çoğunlukla özgürlük diye adlandırılan şey açısından, felsefi konuların farklı kavramlarını gündeme getirirler. Birçok farklı türleriyle birlikte üç ana görüşten bahsedebiliriz. Birinci olarak, konunun bütünüyle özgür olduğu, böylelikle sınırlandırılmaz olduğu; diğer bir deyişle, bağlam tarafından bütünüyle

sınırlanabilir olmadığı; ikinci olarak, konunun bütünüyle sınırlandırılmış olduğu, böylelikle hiçbir şekilde özgür olmadığı; ve üçüncü olarak, konunun kısmen sınırlandırılmış kısmen özgür olduğu iddiaları söz konusudur.

Konunun sınırlandırılmaz olduğu, böylelikle bütünüyle “özgür” olduğu modern felsefenin bir ürünüdür. Bu görüş ilkin Descartes ve Kant gibi modern düşünürlerle ve son zamanlarda da Husserl ve Sartre'a özgüdür. Bu anti-bağlamsalcı görüş konuyu onun çevresi tarafından sınırlandırılmaz olarak, sanki zaman içinde ancak zamana ait değilmiş gibi, böylelikle onun ait olduğu tarihsel an tarafından sınırlandırılmamış olarak anlamayı içerir. Anti-bağlamsalcılar genellikle, doğru olan ve bu yüzden de düzeltilemez teorileri, yani şimdi ve her zaman tartışacakları problemleri çözeceği söylenebilecek teorileri formüle etmeye çabalar. Böylece Kant genellikle, adına yakışır bir felsefenin onun tutumunda başlayıp sona ereceğini öne sürerken, kendi tutumunun değiştirilemez olduğunu savunur. Bununla birlikte, öteki tutumlar onun zamanında bile ortaya çıkmış olduğu için ve yüzyıllardır süren çabadan sonra onun başarısı hakkında derin bir görüş ayrılığı olduğuna göre, onun görüşünün zamandan bağımsız olduğunu kabul etmek için hiçbir neden yoktur.

İndirgemeci görüş, konunun bütünüyle sınırlandırılmış olduğu, böylelikle asla özgür olmadığını savunur. Bu görüş, ötekiler arasında, Fransız matematikçi Laplace gibi sıkı nedenselci teorisyenler, bir takım Marksistler, Freudcular ve Nietzschecilerin olduğu gibi, B.F.Skinner gibi psikolojik davranışçılar tarafından birçok şekilde formüle edilir. Bu tür bir yaklaşımda karşılaştığımız apaçık güçlük, onun tutarsız olmasıdır. Eğer her insan eylemi şimdiden bütünüyle belirlenmiş ise, o zaman yaptığımız hiçbir şey özgürce yapılmış olmayacaktır ve bu tür bir indirgemeciliği destekleyen bir tartışma gerçekte yapılamaz. Başka bir deyişle, bu tutum tutarlı bir şekilde öne sürülemez.¹⁹

Benim savunduğum bağlamsalcı görüş, bizim bağlam tarafından kısmen belirlendiğimizi kısmen de belirlenmediğimizi öne sürer. Bu görüşe göre, düşünceler, onları çevreleyen bağlama indirgenemez, aksine bu bağlam içinde anlaşılmalıdır. Bu görüş insan düşüncesinin “kırılganlığını” kabul eder. Zihinden bağımsız dünyayı olduğu gibi başarılı bir şekilde kavrayıp kavramadığımızı asla bilemeyeceğimiz gibi, savunduğumuz herhangi bir görüşün de sonunda ilgilendiğimiz bir problemi “çözüp” çözemeyeceğini hatta daha sonraki bir zamanda önemli bir seçenek olarak düşünülüp düşünülmebileceğini bile asla bilemeyiz. Kısacası, bizim düşüncelerimiz tarihsel an içinden yükselir ve ona dayanır, çünkü onlar zamanın içindedirler ve aynı zamanda ona aittirler. Tek bir sözcükle, yaptığımız her şey, en önemsedığımız görüşlerimiz bile, tarihe dayanır.

Viyana Çevresi düşünürleri tarafından bilim felsefesinde popüler hale getirilen indirgemecilik, bugün tartışmadaki etkisini önemli ölçüde yitirmiştir. Bugün tartışma anti-bağlamsalcılık ve bağlamsalcılık taraftarlarına karşı çıkmaktadır. Bu karşı koyuş yaygın olarak disiplinlere karşı yürütülmektedir. Bu, örneğin, genellikle metin üzerine bağlamdan yalıtılmış olarak yoğunlaşanları metnin bağlamsallaştırılması gerektiği üzerinde ısrar edenlerle karşı karşıya getiren edebiyat çalışmalarında gündemde olan bir temadır. Bu temanın son zamanlardaki felsefi bir çeşitlemesi Derridacı metinsellik görüşüdür. Derrida'ya göre, her şey metin olduğu için, gerçekte metin dışında hiçbir şey yoktur. Bu girişim onun kesin göndermeyi yıkacak şüpheli çabasına özgüdür.

Heidegger'in Kant Yorumu

Heidegger bağlamsalcılık ve anti-bağlamsalcılık tartışmasına kendi girift kavramı, “*Dasein*” yoluyla cevap verir. Tıpkı genel olarak tutumunda olduğu gibi, öznellik hakkındaki görüşü de, onun önceki düşünürlerle olduğu gibi tarihsel koşullara da tepkisi de buna dâhil olmak üzere, bağlam açısından anlaşılabilir. Heidegger kendi özne kavramını formüle ederken Dilthey, Husserl, Aristoteles ve diğerlerine tepki gösterir. Kant, Heidegger'in tutumunu anlamak için en azından beş nedenle önemlidir. İlk olarak, kişi ister kabul etsin ister etmesin, yorumları çığır açan Heidegger son derece donanımlı bir Kant okuyucusudur. İkinci olarak, Heidegger *Kant ve Metafizik Problemi*'ni *Varlık ve Zaman*'la aynı zamanda yazdığı için bu yapıtların birlikte okunması gerekir. Üçüncüsü, Heidegger *Varlık ve Zaman*'da geliştirdiği fenomenolojik tutumun eleştirel felsefeyi Kant'ın ötesine taşıdığını ifade eder. Dördüncü olarak, Heidegger kendisini Kant'ın tek meşru izleyicisi olarak ve böylelikle Alman idealizmi ve Alman Yeni-Kantçılığının bir rakibi olarak sunar. Beşincisi, Kant modern fenomenoloji için önemlidir. Fenomenoloji, ya da bilgi hakkında bütünüyle fenomenlere dayanan bir yaklaşım, kişi kendinde-şeyden uzaklaştığı noktada eleştirel felsefeden doğar. Bu yaklaşım birkaç yerde Kant tarafından “paylaşıldığı” gibi, bütün Kant sonrası Alman idealistleri tarafından, Husserl tarafından ve tartışmalı olarak Heidegger ve diğerleri tarafından paylaşılır.

Heidegger'in de belirttiği gibi, onun Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* üzerine yorumunun ana noktası, metafiziği temel ontoloji problemi olarak kurmaktır. “Temel ontoloji” ile aklında onun düşüncesine göre insan doğasına bağlı bir çeşit metafizik kurma fikri vardır.²⁰ Bu çözümleme, Heidegger'in, daha önce *Varlık ve Zaman*'da önerdiği gibi, Kant'ın Transzendenal imgelemden geri çekildiği ya da çekindiğini öne sürdüğü “Kurulan Zeminin Temel Kaynaksallığı ve Kant'ın Transzendenal İmgelem'den Geri Çekilmesi” [“The Basic Originality of the Established Ground and Kant's Recoil from Transcendental Imagi-

nation”] başlıklı 31. bölümde doruğa ulaşır.²¹

Bu iki kez tekrarlanan iddia anlam doludur. Heidegger'in, en azından şimdi sıralayacağım, çok basit bir biçimde gösterilebilecek şu altı şeyi öne sürdüğünü düşünüyorum. (1) Kant onun tek modern öncüsüdür; (2) Kant'ın tutumunu tamamlayan temel felsefi problem, böylelikle onu, onun bıraktığı yerden öteye taşımakta yatar; (3) bu görev önceden Alman idealizmi tarafından yürütüldüğü için, Heidegger kendisini Kant'ın tek meşru izleyicisi rolünde görür; (4) Kant ve Kant sonrası Alman idealistleri ve Ernst Cassirer gibi Alman yeni Kantçıları dâhil, onun öğrencilerinin sandığı gibi eleştirel felsefe bir epistemoloji değil, fakat bir ontolojidir; (5) “asıl” ontoloji Kant'ın konumunun uzanımında yatmaktadır, (6) Bu ontoloji zamanın doğru bir anlaşılmasına, böylelikle var olanın zamansallığına dayanır. Tek bir sözcükle, Kant'ın tamamlanmamış konumu Heidegger'in temel ontolojisi tarafından tamamlanır.

Heidegger kendi okumasını *Saf Aklın Eleştirisi*'nin ilk baskısını, ikinci baskısının aleyhine savunmak yoluyla doğrular. Heidegger'e göre ikinci baskıda Kant, anlamının lehine, duyusal ve anlama arasına aracı olarak yerleştirilen Transzendenal imgelemi zayıflatır.²² Sonuç olarak, Transzendenal imgelemi, Heidegger'in “saf aklın problemiği”²³ dediği şey adına, bütünüyle anlama yetisinin bir işlevine “indirger” (*demotes*). Kant'ın daha sonra erken psikolojik yaklaşımını mantıksal bir yaklaşımla değiştirdiği sık sık söylenmesine rağmen, saf akıl üzerine odaklanması bakımından ikinci baskı daha da psikolojiktir.²⁴

Dasein, Bağlamsalcılık ve Anti-bağlamsalcılık

Heidegger'in Kant okuması, psikolojizm problemiyle ilişkili olarak onun özne kavramı yorumunu Kant'ın “fizyolojik” yaklaşım dediği şeye çevirir. Frege Kant'ı psikolojizmle suçladıktan sonra Husserl bunu şiddetle eleştirdi. Husserl'in bu eleştirideki başarısı belirsizdir. Heidegger'e göre, Husserl, psikolojizmi *Mantıksal Araştırmalar*'da eleştirmesine rağmen, aynı hataya düşer.²⁵ Heidegger, daha sonra Eski Yunanistan'ın “aletheia” ya da “bulunan şeyin gizlenmişlikten çıkması, açılması, kendini göstermesi” görüşünü, fenomenolojideki “fenomenin kendini göstermesi”ne tercih eder.²⁶

Bu ifade Aristoteles'te ve erken Yunan düşüncesinde fenomenolojinin varlığına işaret etmektedir. Heidegger'e göre, fenomenler kendilerini bize gösterirler ya da verirler. Husserl'i Aristoteles'le “düzelten” Heidegger, daha sonra Kant'ın öznesini kendi Dasein teorisiyle “düzeltilir.” “İndirgeme”nin [*reduction*] keşfinden sonra Husserl'in Transzendenal öznesine benzeyen Transzendenal bir özne yerine, içkin bir özne koyar. Buna rağmen, kendi “resmi” fenomenoloji anlayışı olan, fenomenin kendine ait bir şeyi göstermesi, aşkınsal işlevini korur.²⁷

Kantçı temeller üzerinde, bu son bahsedilen görüş sorunludur. İlk, eğer bir şeyi kendini-göstermesi içinde ve bunun aracılığıyla biliyorsak, o halde fenomenoloji, Husserl'in düşündüğü gibi, bir çeşit epistemolojidir. Heidegger'in durumunda, o bir varlık epistemolojisidir. İkinci olarak, kesin Kantçı temeller üzerinde, bir şeyin kendisini göstermesi olarak betimlenen “fenomen”den kendisini gösteren bir şeye, Kantçı terimlerle, tasarımlama [*representation*] üzerinden zihinden bağımsız nesneye gitmeyi güvenilir olarak nasıl savunabiliriz? Bunun gösterilmesi gerekir. Kendisiyle epistemolojik bir bağ kurulmayan bir nesneyi bilmeyi güvenilir olarak iddia edemeyeceğimizi anlayan Kant, Kopernik devriminin temel görüşü olan sadece “kurduğumuzu” bildiğimiz görüşü olan kurmacılık [*constructivism*] adına tasarımlamacılıktan [*representationalism*] vazgeçer. Kendi “şiddet uygulayan” yorum tekniğine bağlı olan Heidegger, konuya yoğunlaşırken böyle detayları kolayca göz ardı eder.

Kant bütün tasarımlamalara eşlik edebilen bir özne olan tamalğının transzendenal birliğini tanıtırken, Hume'un özne hakkındaki demet teorisi [*bundle theory*] olarak bilinen görüşünü reddeder.²⁸ Locke'un sözde fizyolojisini eleştirir.²⁹ Kant her türlü psikolojik ve mantıksal olanın epistemolojik bir özne anlayışında ya da gerçek sonlu bir insandan farklı yalnızca epistemolojik nedenlerle üretilmiş bir özne olan tamalğının transzendenal birliğinde birleştirilmesinden kaçınır. Tamalğının aşkınsal birliği bilgi nesnelere genel olanağını açıklar. Böylece, Kant kendi bilgi teorisinin nasıl kanıtlanacağını “çıkarsar”.

Kant'ın transzendenal özne ve sonlu insan arasındaki ayrımı nesnelere bilgi koşulları ve insanın yapmaya yetenekli olduğu şey arasında bir “uçurum” açar. Bu “uçurum” daha sonra, özneyi bir ya da daha çok sonlu insan olarak yorumlayan Fichte tarafından kapatılır. O, Kantçı transzendenal özne yerine içkin olan, böylelikle bağlam içinde bir özne kavramı koymuştur. İçkin özneye ilişkin olarak anlaşılan Fichte, Marx ve bütün Kant sonrası Alman idealistleri tarafından takip edildi ve bu konuyla ilgili olarak Heidegger tarafından da izlendi.

Heidegger, Kant'ın felsefi antropolojisine karşı çıkar ve sonuçta Kant'ı psikolojizme düştüğü için suçlar.³⁰ Heidegger'in öznesi, ya da *Dasein*, onun fenomenoloji görüşünün sonucu değildir, aksine onun fenomenoloji görüşünü mümkün kılan şeydir. O kendi temel ontoloji teorisini kanıtlamak için öznenin nasıl olması gerektiği hakkında bir görüş “türetir”. Eğer o zamanda şeylerin kendilerini bize göstermesini tartışmak için özne kavramı ortaya çıkmış olsaydı, bir Grek düşünürünün savunabileceği bir özne görüşü önerir.

Dasein nedir? Yanıtın, Heidegger kendi görüşünü kabul edilebilir kılmak için özne hakkındaki iddiasının ihtiyaç duyduğu şey hakkında fikrini değiştirmesi yüzünden kıs-

men açık olmayacağından şüpheleniyorum. Dasein'in “ortalama” bir açıklaması onun insan varoluşunu anlattığı olabilir. Özbilinçli olmayan ya da bilinçli bile olmayan bir özne olan, ne bilişsel ne de yönelimsel bir nesne olan, ne erkek ne kadın, ne yaşlı ne de genç olan. Bir insan değil, Heidegger'in temel derdi olan varlığın anlamı sorunu sorma (ve cevaplama) yeteneğini de içeren tüm insan olanaklarını temellendirdiği düşünülen, insanın varolma yolu olan, var olanların kendilerini oldukları gibi gösterdikleri varlık olan şeydir.

Heidegger, Kant ve Dasein

Bu yazı “Heidegger ve Politika” temasını Heidegger'in Kant okuması ve özellikle onun *Dasein* kavramı ışığında inceledi. Özne kavramının fenomenolojide olduğu gibi felsefi tartışmada da temel bir önemi vardır. Montaigne ve Descartes'in başarısının arkasında yatanın ne olduğuna hiç bakılmadığına inanıyorum. Örneğin nesnelere kendilerini özneye bağlı olmaksızın gösterdikleri bir fenomenolojik teori kurulmaya çalışılmamıştır.

Heidegger'in Dasein kavramı içinde, onun Kant'ta (ve tekrar Husserl'de) belirlediği bir güçlüğü “çözme” çabasından doğan derin bir gerilim vardır.³¹ Dasein özsel olarak dünyada-varlık olan; her zaman ve çoktan [*always and already*] sonlu bir insan olarak dünya içindedir. Ve Heidegger'in anladığı gibi varlık sorusuyla ilgilenmenin fenomenolojik amaçları için, Dasein her zaman en azından potansiyel olarak dünyanın ötesinde, böylelikle psikolojizmin (ya da felsefi antropolojinin) ötesindedir. Bu gerilim Heidegger'in *Varlık ve Zaman*'daki tutumunda sürekli etkisini sürdürür.

Heidegger'in çetin “dünyada-varlık” kavramı, kolayca yorumlanamayacak kadar bulanıktır. Dünya içinde olmanın, şempanzenin varolma tarzı ve insanın varolma tarzı gibi açıkça farklı şekilleri vardır.³² Dahası, dünyada olmak ile ve bir insan dünyasında, dolayısıyla toplumsal bir bağlam içinde olma arasında devasa bir fark vardır. Toplumsal bir bağlam tarafından sahici olmama durumuna düşmek dışında nihai olarak sınırlanmış olduğumuzu reddeden Heidegger, dünya içinde olduğumuzu, dolayısıyla zorunlu olduğunda anlama yoluyla basitçe geride bırakabileceğimiz bir şekilde yerleştirildiğimizi³³ kabul etmeyecektir.³⁴ O, bizim kendi varolma potansiyellerimizi gerçekleştirirken sahici olmak için, öz-farkında olma yoluyla –bu, Alman öz-bilinç geleneğini terk etmek istemesinden dolayı asla kullanmadığı bir terimdir–, ötekileri geride bırakabileceğimizi önerir.

Normal koşullar altında insanların, içinde toplumsallaştıkları ve normal olarak, dili, gelenekleri, töreleri ve çevremizin temel inançlarını içeren bir *Weltanschauung* (dünya görüşü) edindikleri, önceden varolan bir insan dünyasına katıldıklarına inanıyorum. Bu inançtan iki düşünce

çıkar. İlki, filozofların genel olarak konunun özgür olduğunu öne sürmelerine rağmen, felsefe bile bağlam tarafından iki şekilde belirlenir: Düşünürler önceki felsefi tartışmayı kabul etmeye ya da doğrulamaya tepki gösterirler. İkinci olarak, filozoflar sonlu insanlar olmalarından dolayı amaçsızca herkesin dilinde olan, felsefi olmayan bir bağlama ait olan düşünceleri çok sık olarak felsefi dil içinde yeniden formüle ederler. Örnekler, Almanya'da iki dünya savaşı arasında yenilen Weimar Cumhuriyeti'nin Heidegger'in ilgisini çekmesi bağlamındaki temaları içerir. Bunlar onun *Varlık ve Zaman*'da temel önem taşıyan § 74: "Tarihselliğin Temel Yapısı"nda adanma, kahraman, karar anı vb. unsurları kapsar.³⁵

Sonraki düşünce daha genel olarak ortaya konulabilir. Heidegger'in konumu, bütün diğer felsefi teoriler gibi, felsefe-öncesi bağlılıklarını içererek, bağlam tarafından; Fichte'nin öne sürdüğü gibi,³⁶ felsefi tartışma tarafından olduğu kadar, nasıl bir kişi olduğu tarafından da, yani çift taraflı olarak belirlenmiştir. Kant, Husserl, Frege ve birçok başkaları gibi Heidegger her tür psikolojizm (ya da felsefi antropoloji) kalıntısının ötesine geçme çabasından dolayı, dolaylı olarak bu düşünceyle mücadele eder. Buna rağmen, bu felsefi amaç sadece düzenleyici olabilir; asla kurucu olamaz. Heidegger'in kendi felsefi uygulaması, bu mücadeleyi, dolayısıyla onun kendi ya da bir başkasının teorisi için kurucu olabileceği düşüncesini sinsice zayıflatır. Heidegger'in katkısının onu kuşatan tartışmadan bağımsız değerlendirilebileceğini düşünmek bir hatadır. Kişinin onun teorilerinin itici gücünü, dolayısıyla onun teorilerini, onun bulunduğu bağlamdan bağımsız olarak anlayabileceğine inanması daha büyük bir hatadır.

Heidegger ve politika temasını ortaya atarak başladım. Bu temanın bir şekli açıkça felsefi bir dehanın nazizme nasıl sürüklendiği sorusudur. Anti-bağlamsalcılığı kabul etmiş olsaydık bu soru çözüme ulaşmayacaktı. Ancak bağlamsalcılık adına anti-bağlamsalcılığı reddedersek cevap açık hale gelir. Heidegger'in kendi felsefesini nasyonel sosyalizmin hizmetine sunmak için nazizme yönelişi, onun felsefesi ve çabasının tümü, felsefi olmayan aynı kaynaktan, Heidegger'in terimini kullanacak olursak, felsefe-öncesi öznenin kendi tarihsel uğrağına kaçınılmaz köklenmişliğinden çıkmaktadır. İddiaları geçerli kılmak uğruna yalın bir psikolojiye indirgemek, psikolojizme sarılmak bir hata olacaktır. İnsanın sonluluğunu bütünüyle geride bırakabileceğimize inanmak, sanki sonlu olma insanlık durumunun bir "zayıflığı"ymış gibi paranteze almak daha büyük bir hata olacaktır. Çünkü her şey söylenmiş ve yapılmış olduğunda, kendi tarihsel uğrağımızı aşip aşmadığımızı hiçbir zaman bilemeyiz. Hegel'in bilindiği üzere söylediği gibi: *Hic rhodus, hic salta*.³⁷

³⁵Tom Rockmore bu yazısını ilkin Türkçe dilinde yayınlanmak üzere İngilizce dilinde kaleme almıştır. Rockmore'un

bu yazısı ilkin burada, *Felsefe Yazın* dergisinde yayınlanmaktadır –çev. n.

³⁶Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

³⁷Bkz. Victor Farias, *Heidegger et le national-socialisme*, Paris: Editions Verdier, 1987.

³⁸Bkz. Jacques Derrida, *Of Spirit : Heidegger and the question* [*Tin Üzerine: Heidegger ve Soru*], ing. çev. Geoffrey Bennington and Rachel Bowlby, Chicago: University of Chicago Press, 1989.

³⁹"*Humanitas*'ın diğer hepsinden daha güçlü anladığı, daha etkili olduğu bir belirlenimine dayandığı için nazizm bir hümanizmdir." Bkz. Philippe Lacoue-Labarthe, *La Fiction du politique, Heidegger, l'art et la politique*, Paris: C. Bourgois, 1987, s.138.

⁴⁰Bkz. Tom Rockmore, *Heidegger's Nazism and Philosophy* [*Heidegger'in Nazizmi ve Felsefe*], Berkeley: University of California Press, 1992.

⁴¹Bkz. Tom Rockmore, *Heidegger and French Philosophy: Humanism, Antihumanism, and Being* [*Heidegger ve Fransız Felsefesi: Humanizm, Antihumanizm ve Varlık*], Londra: Routledge, 1995.

⁴²Bu görüşün son zamanlardaki bir doğrulanması için bkz. Ethan Kleinberg, *Generation Existential: Heidegger's Philosophy in France, 1927-1961* [*Varoluşçu Kuşak: Fransa'da Heidegger Felsefesi, 1927-1961*], Ithaca: Cornell University Press, 2005.

⁴³"Die Verjudung unsrer Kultur u. Universitäten ist allerdings schreckerregend u. Ich meine die deutsche Rasse sollte noch soviel innere Kraft aufbringen um in die Höhe zu kommen." "*Mein liebes Seelchen!*" *Briefe Martin Heideggers an seine Frau Elfriede, 1915-1970*, München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2005, s. 51.

⁴⁴Politika, I, 4-7, *Aristoteles* içinde, *Complete Works of Aristotle* [*Aristoteles'in Toplu Eserleri*], der. Jonathan Barnes, Princeton: Princeton University Press, 1984, II, ss.1989-1992.

⁴⁵Bkz. D. Brendan Nagle, *The Household as the Foundation of Aristotle's Polis* [*Aristoteles'in Kentinin Temeli Olarak Ev*], Cambridge University Press, 2006.

⁴⁶Bkz. Emmanuel Faye, *Heidegger. L'Introduction du nazisme dans la philosophie. Autor des séminaires inédits de 1933-1935*, Paris: Ablin-Michel, 2005.

⁴⁷Bkz. Martin Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* [*Kant ve Metafizik Problemi*], ing. çev. ve Giriş James S. Churchill, Önsöz Thomas Langan, Indianapolis: Indiana University Press, 1962, s.238.

⁴⁸Bkz. Martin Heidegger, *An Introduction to Metaphysics* [*Metafizik Giriş*], ing. çev. Ralph Manheim, New Haven: Yale University Press, 1977, s.199.

⁴⁹Bkz. Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft* [*Saf Aklın Eleştirisi*], Stuttgart: Reclam, 1966, B 370, s.395.

⁵⁰Daha sonraları onun "nasyonel sosyalist felsefelerinin" "karişikliğini" Descartes'a ve felsefi antropolojiye doğru bir kayışa bağlarken kendi görüşünde kararsızlık gösterdiği fark edildi. Bkz. "The Age of the World Picture," ["Dünya Resmi Çağı"], Martin Heidegger, *The Question Concerning Technology and Other Essays* [*Teknolojiye İlişkin Sorun ve Diğer Denemeler*] içinde, ing. çev. ve Giriş William Lovitt, New

York: Harper and Row, 1977, s.140. Bu Lacoue-Labarthe'in nazizmi moderniteye bağlama çabasının temelidir.

¹⁵Bkz. Ernst Nolte, *Heidegger und seine Zeit* [*Heidegger ve Onun Zamanı*], Berlin: Ullstein, 1992.

¹⁶Bkz. Rüdiger Safranski, *Ein Meister aus Deutschland: Martin Heidegger und seine Zeit* [*Almanya'dan Bir Usta: Martin Heidegger ve Onun Zamanı*], Berlin: Carl Hanser Verlag, 1994.

¹⁷Bkz. Johannes Fritsche, *Historical Destiny and National Socialism in Heidegger's Being and Time* [*Heidegger'in Varlık ve Zaman'ında Tarihsel Yazgı ve Nasyonal Sosyalizm*], Berkeley: University of California Press: 1999.

¹⁸Hiç kuşkusuz metafiziği savunduğu için Marx'ı reddeden Heidegger'in 1930'lar boyunca verdiği ders dizisinde Hegel'in görüşü üzerine Nasyonal Sosyalist bir devlet anlayışı kurma çabasının temeli olarak bireyi devlet emrine soktuğu için Marxist Hegel okumalarını açıkça kabul ettiğini düşünmek ironiktir. Bkz. Faye, *Heidegger. L'Introduction du nazisme dans la philosophie. Autor des séminaires inédits de 1933-1935*, Bölüm 8: "Heidegger et la pérennité de l'Etat nazi dans le séminaire inédit sur Hegel et l'Etat," ss.333-394.

¹⁹Bağdaşıcılık (*compatibilism*) özgürlük ve belirlenimciliği, Kant'ın üçüncü antinomi çözümlemesini izleyerek, uzlaştırmaya çalışan teorik bir yaklaşımdır.

²⁰Bkz. Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* [*Kant ve Metafiziğin Problemi*], ss. 9-10.

²¹*Being and Time* [*Varlık ve Zaman*] içinde, Heidegger Kant'ın belirli bir noktaya kadar ilerlediğini söyleyerek sonra "eğer "Varlık" ifadesi herhangi bir kanıtlanabilir anlama sahip olacaksa, sanki bir tema ve bir ilke olarak aydınlatılacak bir şey yüzündenmiş gibi geri çekilir." der. Martin Heidegger, *Being and Time* [*Varlık ve Zaman*], ing. çev. John Macquarrie and Edward Robinson, New York: Harper and Row, 1962, s.45, ya da tekrar, Heidegger'e göre, Kant "bu bilinmeyen kökenden [aşkınsal imgelem] geri çekildi." Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* [*Kant ve Metafizik Problem*], 167.

²²Bkz. Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* [*Kant ve Metafizik Problem*], s.167.

²³Bkz. Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* [*Kant ve Metafizik Problem*], s.174.

²⁴Bkz. Heidegger, *Kant and the Problem of Metaphysics* [*Kant ve Metafizik Problem*], s.176.

²⁵Bkz. "Fenomenoloji Yolum", Martin Heidegger, *On Time and Being* [*Zaman ve Varlık Üzerine*] içinde, ing. çev. Joan Stambaugh, New York: Harper ve Row, 1992, s.76.

²⁶Bkz. Heidegger, *On Time and Being* [*Zaman ve Varlık Üzerine*], s.79.

²⁷Bkz. Martin Heidegger, *Being and Time* [*Varlık ve Zaman*], § 7: "The Phenomenological Method of Investigation," ["Fe-nomenolojik Araştırma Yöntemi"].

²⁸Bkz. Kant, *Kritik der reinen Vernunft* [*Saf Aklın Eleştirisi*], B 131, s.175: "'Düşünüyorum'a benim bütün tasarımlarım eşlik edebilir."

²⁹Bkz. Kant, *Kritik der reinen Vernunft* [*Saf Aklın Eleştirisi*], B 119, s.163.

³⁰Kant'ı kendisinin tek önemli modern öncüsü olarak betimleyen Heidegger Kant'ın sözde zamansallık sorununu çö-

zümleyemediği düşüncesine iki nedenle karşı çıkar: o, Dasein üzerine oturtulmuş bir ontolojiyle birlikte varlık sorunu da ihmal etti; ve dogmatik olarak Descartes'in tutumunu benimsedi, dolayısıyla özne, ya da ben düşünüyorum ve zaman arasındaki kopmaz bağlantıyı göz ardı etti. Fakat Descartes'in teorisi Heidegger'in onunla ilgili yorumundan hem daha güçlü hem de daha karmaşıktır. Özne hakkında iki tane Kartezyen teori vardır: öznenin bütün varolanların izleyicisi olduğu resmi teori ve dünyanın dışında değil fakat içinde olan, eylemde bulunan olarak resmi olmayan özne teorisi. Heidegger ilk özne kavramına itiraz eder fakat çeşitli şekillerde sonraki başka düşünürler tarafından geliştirilen daha ilginç bir özne kavramı olan ikincisini basitçe göz ardı eder. Heidegger Descartes'in özne ve zaman arasındaki bağlantıyı düşünmediğinden şikâyetçidir. Buna rağmen eyleyen olarak özne görüşü, Heidegger'in daha sonra Dasein hakkında her zaman şimdiden toplumsal bir bağlam içinde olduğunu, dolayısıyla zamansal bir varlık olduğunu öne sürdüğü gibi, bu ilişkiyi göz önüne alır. Heidegger'in Kant ve Descartes ilişkisi hakkında da yanıltığına inanıyorum. Kant Kartezyen özne kavramını basitçe dogmatik şekilde benimsememiştir. Kant'ın kendi Fransız öncüleriyle ilişkisi karmaşıktır. Kant'ın özne kavramının ne Kartezyen eyleyen nede Kartezyen izleyici özne görüşüne tekabül ettiğini söylemek daha doğru olur. Sonraki aktif değil pasifken önceki pasif değil aktiftir. Fakat, ne dünyada olan ne dünyanın ucunda içeri olduğu gibi bakmakta olan Kantçı özne görüşü insan dünyasının kökeninde hem aktif hem pasiftir. Fenomenleri onları bilmenin bir koşulu olarak inşa ettiğimiz için Kant'a göre insanlar insan dünyasını inşa eder.

³¹Bkz. Heidegger, *Being and Time* [*Varlık ve Zaman*], s. 33.

³²Bkz. Maurice Merleau-Ponty, *La Structure du comportement*, Paris: Quadrice/Presses universitaires de France, 1942, s. 137.

³³Bkz. Heidegger, *Being and Time* [*Varlık ve Zaman*], s. 176.

³⁴Bkz. Heidegger, *Being and Time* [*Varlık ve Zaman*], s. 183.

³⁵Löwith açıkça, Heidegger'in kendisini izleyerek, Heidegger'in tarihsel varoluş teorisi ve onun nazizme ilgisi arasındaki bağlantıya dikkatleri çeken ilk kişiydi. Bkz. Karl Löwith, "Les Implications politiques de la philosophie de l'existence chez Heidegger," *Les Temps modernes* içinde, sayı.14, Kasım 1946. Bütün bu paragraf Fritsche tarafından çok yakından çözümlendi. Bkz. Fritsche, *Historical Destiny and National Socialism in Heidegger's Being and Time* [*Heidegger'in Varlık ve Zaman'ında Tarihsel Yazgı ve Nasyonal Sosyalizm*].

³⁶Bkz. "Erste Einleitung in die Wissenschaftslehre" ["Bilim Öğretisine Birinci Giriş"] *Fichtes Werke* içinde, der. I.H. Fichte, Berlin: De Gruyter, 1971, I, s.434: "İnsanın ne tür bir felsefe seçeceği nasıl bir insan olduğuna bağlıdır: o halde bir felsefi sistem kişinin keyfine göre atabileceği ya da koruyabileceği eski bir ev eşyası değildir. Aksine o, insanların sahip oldukları ruha göre yaşam bulur."

³⁷Bkz. Önsöz, G.W.F.Hegel, *Elements of the Philosophy of Right* [*Hukuk Felsefesinin Öğeleri*], der. Allen W. Wood, ing. çev. H.B. Nisbet, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, ss. 21-22.